Tekst: Maurice Franssen

Vlinders kweken: de

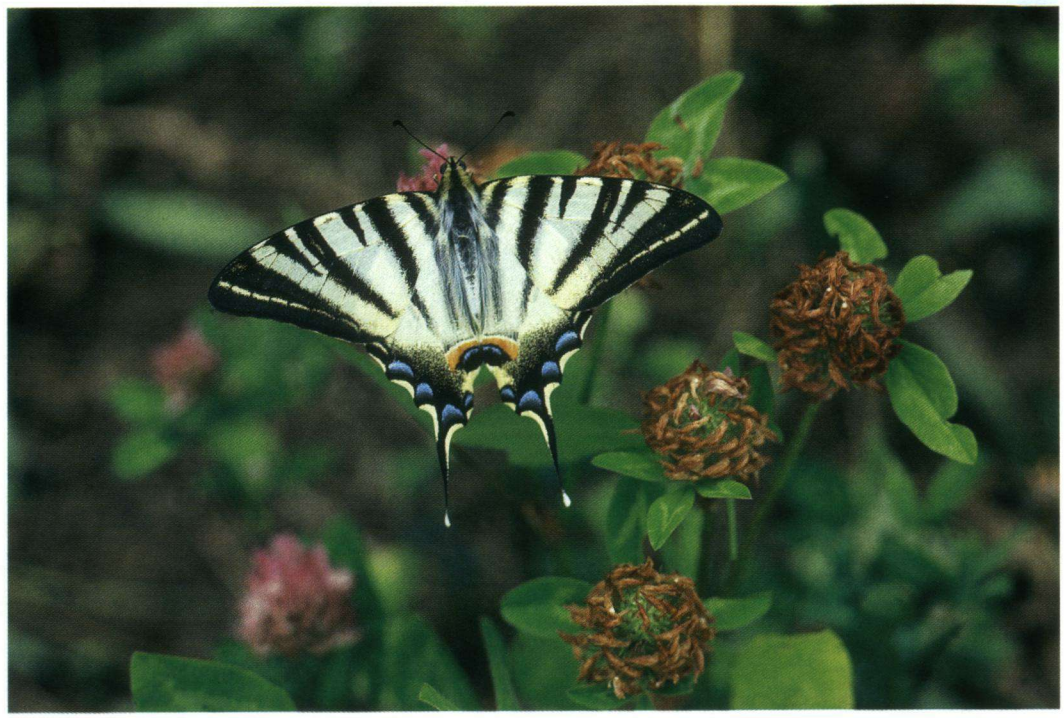

De koningspage.
FOTO: FRITS VAN DAALEN

Iedereen die in Zuid-Europa geweest is kent ze wel: grote, gestaarte vlinders die sierlijk van een heuveltop naar beneden zweven. In Nederland komen ze slechts als zeer zeldzame zwerver voor, dus hun ontwikkeling van dichtbij bekijken zit er niet in.

Summary
The ex ova rearing of the Scarce Swallowtail (Iphiclides podalirius) is described. The whole rearing process can be done in 1-litre jars, provided that ample light, heat and food of good quality are supplied. The eggs were mostly obtained from a solitair sloe in northern Italy, where the species is abundant.

De vlinder De koningspage (*Iphiclides podalirius*) is met zijn spanwijdte van ruim acht centimeter een van de grootste dagvlinders van Europa. Zonder twijfel is hij ook een van de mooiste: met zijn zebrastrepen, blauwe maanvlekken, rood/blauwe oogvlekken en vooral zijn lange staarten is het een zeer opvallende soort. Het is altijd weer een spectaculair gezicht als een koningspage sierlijk zwevend van een bergtop af komt zeilen. Zijn Duitse naam Segelfalter ('zeilvlinder') draagt hij dan ook met ere. Hij zit ook graag op bloemen, soms klapwiekend omdat de bloem zijn gewicht niet kan dragen. De koningspage komt lokaal voor op droge, zonbeschenen hellingen met sleedoornstruweel (Wynhoff e.a., 1999) vanaf Zuid-België en midden-Duitsland tot in Zuid-Europa. In Nederland is het een zeldzame zwerver die slechts twaalf keer is gezien sinds 1940 (De Vos, 1999). Verder naar het zuiden, bijvoorbeeld in Zuid-Frankrijk en Noord-Italië is de koningspage een heel gewone soort.

Kweken Niet alleen wij vinden koningspages mooi; ook vogels zijn er verzot op. Zij happen vaak naar de oogvlekken op de achtervleugels, denkend dat dat de kop is van een lekker hapje. De koningspage heeft daar weinig last van: ook zonder vlekken of staarten blijft het een eersteklas vlieger. Voor vlinderfotografen of verzamelaars zijn die beschadigde dieren natuurlijk niet zo leuk. Een oplossing daarvoor is het zelf kweken van de vlinder, maar dat valt

koningspage

niet mee als je de vakliteratuur mag geloven. Friedrich's 'Handbuch der Schmetterlingszucht' (1975), een voortreffelijk maar helaas alleen nog antiquarisch verkrijgbaar kweekboek, schrijft dat kweek op losse sleedoorntakjes grote verliezen geeft en beveelt aan om de rupsen op de levende plant te houden. Daar houd ik persoonlijk niet zo van, om een aantal redenen. Op de eerste plaats wil ik zien wat er gebeurt met mijn rupsen: groeien ze goed, zitten er geen mieren omheen, enzovoorts. Bovendien heb ik wel een sleedoorn in mijn voortuin, maar om een paar maanden een net om een tak te moeten hangen vind ik niet zo'n fraai gezicht en mijn buren vast ook niet. Ik heb veel ervaring met het kweken van nachtvlinderrupsen in augurkenpotten, dus waarom zou dat hier niet werken? Experimenteren dus! Maar: waar haal ik de rupsen vandaan?

Eitjes zoeken Dat was niet zo moeilijk als ik dacht. Ik ben een drietal jaren in juli op vakantie gegaan in het Sarcadal, ten noorden van het Gardameer in de provincie Trentino, Noord-Italië. De koningspage is daar heel gewoon maar bijna alle exemplaren waren afgevlogen. In 1997 viel het mij op dat koningspages soms gaan zitten op kleine struikjes die op een hete, droge berghelling staan. Dat is raar, want koningspages zijn goede bloembezoekers en gaan zelden rusten. Het moest dus wel om iets anders gaan en toen ik dichterbij kwam begreep ik het: die struikjes waren sleedoorntjes en de vlinders waren eitjes aan het leggen! Nu kon ik dus in de gaten houden waar een vrouwtje ging zitten en daarna het pasgelegde ei met blad en al van de struik plukken. Het ei is lichtgroen als het pas gelegd is en verkleurt naar zwart vlak voor het uitkomen van de rups. Meestal legt het vrouwtje haar ei op de bovenkant van het blad, soms, als het blad wat schuin staat, op de onderkant. Een vrouwtje legt maar één ei per blad en vliegt dan weer een stukje verder, naar een andere tak of boom. Op die manier kreeg ik vier eitjes te pakken waarvan er drie een rupsje gaven: de eerste 'ex ovo' kweek was begonnen!

Sleedoorn in het Sarcadal.
FOTO: MAURICE FRANSSEN

Eitje.
FOTO: FRITS BINK

De rupsen De jonge rups is zwart en heeft dunne, korte haartjes. Hij zit vaak midden op het blad en is dus ook relatief makkelijk te vinden. Na de eerste vervelling wordt het lastiger, want dan gaat de rups het betere camouflagewerk doen: hij verandert in een sleedoornblad! Dik van voren, met de kop onder het lichaam gebogen, en slank uitlopend lijkt het precies een jong blaadje van zijn voedselplant. Let op de nervenstructuur op zijn rug! Natuurlijk werkt de camouflage alleen maar als de rups stil zit: blaadjes lopen nu eenmaal niet. Dit heeft tot gevolg dat de rups het grootste deel van de dag stil zit. Slechts af en toe komt hij in beweging en gaat schommelend op zoek naar een lekker blaadje, steeds een draadje spinnend om de weg terug te kunnen vinden. Als hij iets van zijn gading gevonden heeft wordt het blad in recordtijd opgegeten waarna hij weer terugschommelt naar zijn thuisbasis. Er volgt weer een tijd van volkomen bewegingloosheid, slechts af en toe onderbroken door het lozen van een keuteltje.

De rups lijkt op een jong blaadje.
FOTO: MAURICE FRANSSEN

De eerste kweek Mijn eerste rupsjes groeiden voorspoedig in Italië, in éénliter augurkenpotten, in de schaduw onder ons aanhangwagentje. Ik zorgde voor vers voer van de beste kwaliteit en lette er op dat de rups met tak en al bij het nieuwe voer werd gezet. Terug in Nederland ging het echter minder goed. Ik had de rupsen in de garage gezet in het schemerdonker, zoals ik gewend was met nachtvlinderkweken, omdat er anders te veel condens in de potten komt. De rupsen groeiden erg langzaam en in de loop van september gingen ze een voor een dood. Eentje verpopte nog wel maar deed dat onvolledig zodat ook deze geen vlinder opleverde. Friedrich (1975) schrijft dat de kweekduur afhangt van de hoeveelheid licht die de rups krijgt, dus kennelijk is dat de bepalende factor: met te weinig licht duurt het te lang, moet de rups voer eten dat herfstig en schimmelig begint te worden en legt het loodje.

Groene pop.
FOTO: MAURICE FRANSSEN

Overwinterende pop.
FOTO: MAURICE FRANSSEN

De tweede kweek Het jaar erna had ik minder geluk: ik kreeg maar één ei te pakken, dat gelukkig wel bevrucht bleek te zijn. Ik kweekte de rups nu op de vensterbank van ons zolderraam, waar alleen in de vroege ochtend de zon op schijnt. De deksel van de augurkenpot had ik bovendien vervangen door vliegengaas om ook van boven meer licht in de pot te krijgen. De luchtvochtigheid regelde ik door huishoudfolie over een groter of kleiner deel van het gaas te spannen. Voor de goede orde: een beetje folie is wel nodig, anders verdort de sleedoorn veel te snel en dan moet je elke dag op nieuw voer uit, nu hoeft dat maar eens in de twee tot drie dagen. Deze aanpak werkte perfect. Een op 26 juli gevonden ei kwam op 3 augustus uit en verpopte zich op 9 september. Na een overwintering in de garage (af en toe natspuiten!) kwam de vlinder op 26 mei uit, een kolossaal vrouwtje!

De derde kweek Nu ik wist hoe het moest ging ik gericht zoeken naar eitjes tijdens mijn derde vakantie in het Sarcadal. Het nalopen van vrouwelijke koningspages leverde weer een eitje op, maar ik had grotere plannen. Het afzoeken van sleedoorns leverde nog twee eitjes, maar de grote klapper kwam toen ik op een landweggetje bij wat boomgaarden een grote, opvallende sleedoorn onderzocht. Hier kon ik moeiteloos negen eitjes en vier jonge rupsen vanaf halen, plus drie volwassen rupsen van de grote nachtpauwoog (*Saturnia pyri*). Kennelijk was deze boom ook voor vlindervrouwtjes dus erg opvallend! Later haalde ik nog wat eitjes van deze boom af zodat ik in totaal met twintig jonge koningspagerupsjes naar huis ging. Ik heb ze samen met een vriend opgekweekt en dat leidde tot achttien perfecte poppen. Zoals gezegd spinnen de rupsen veel, dus ik hield er niet meer dan twee tegelijk in een pot toen ze klein waren en één per pot na hun laatste vervelling. Eén rups vervelde zich niet goed en stierf, een andere rups koos een ongelukkige plaats om zich te verpoppen en zal een 'kreupele' vlinder leveren. Friedrich waarschuwt terecht voor de gevoeligheid van de vleugelscheden!

De pop Het verpoppen is trouwens een verhaal apart. De rups zoekt een plekje aan een wat dikkere tak en spint een kussentje bij zijn achtereind. Na een tijdje spint hij een gordeltje om zijn lijf, zodat zijn bovenlichaam verankerd is aan de tak. De rups blijft dan dagenlang doodstil zitten, waarbij hij steeds glaziger wordt. De verpopping zelf is, vermoedelijk om 'veiligheidsredenen', weer razendsnel: in minder dan drie kwartier heeft de rups haar velletje afgeworpen en hangt de pop aan de tak, met het achterlijf verankerd aan het spinselkussentje en voorzien van een veiligheidsgordel voor het bovenlijf. Er bleken twee verschillende kleuren poppen te zijn: groen en bruin. De groene kwamen nog hetzelfde jaar uit, in september, de bruine overwinteren. Ook hier dus weer een fraai staaltje camouflage: de poppen die in september uitkomen lijken op een klein vers sleedoornblad, de overwinteraars op een verdord blad!

Ethische aspecten Helemaal wildenthousiast geworden door dit verhaal? Denk dan nog even na over het volgende. De koningspage is in Duitsland, Zwitserland en Oostenrijk een beschermde soort. Hier mogen dus geen eitjes, rupsen en vlinders worden verzameld. Punt twee: de koningspage komt niet in Nederland voor en daar zal ook geen verandering in komen als u gekweekte beesten hier los laat: ons klimaat is gewoon te koud, te nat en te somber. Het heeft dus geen enkele zin om de beesten hier te laten vliegen, nog sterker: het zal u op een ruzietje met de Nederlandse trekvlinderonderzoekers komen te staan, want die willen juist in de gaten houden hoeveel koningspages er 'van nature' naar Nederland toe zwerven en wat daar de oorzaak van is.

Pas uitgekomen koningspage.
FOTO: MAURICE FRANSSEN

Literatuur

Friedrich, E. (1975). Handbuch der Schmetterlingszucht, Frankh'sche Verlagshandlung, W. Keller & Co., Stuttgart.
Tax, M.H. *(1989). Atlas van de Nederlandse dagvlinders.* De Vlinderstichting, Wageningen en Natuurmonumenten, 's Gravenhage.
Vos, R. de (1999). Trekvlinders in 1999 (negenenvijftigste jaarverslag) (Lepidoptera). Ent. Ber. (Amst.) 59 (12): 173-185.
Wynhoff, I., C. van Swaay & J. van der Made (1999). Veldgids Dagvlinders, De Vlinderstichting, Wageningen en KNNV uitgeverij, Utrecht.